

Edmunds Krastiņš

**Baltijas valstu
ekonomiskās attīstības
rādītāji**

2024

© Edmunds Krastiņš

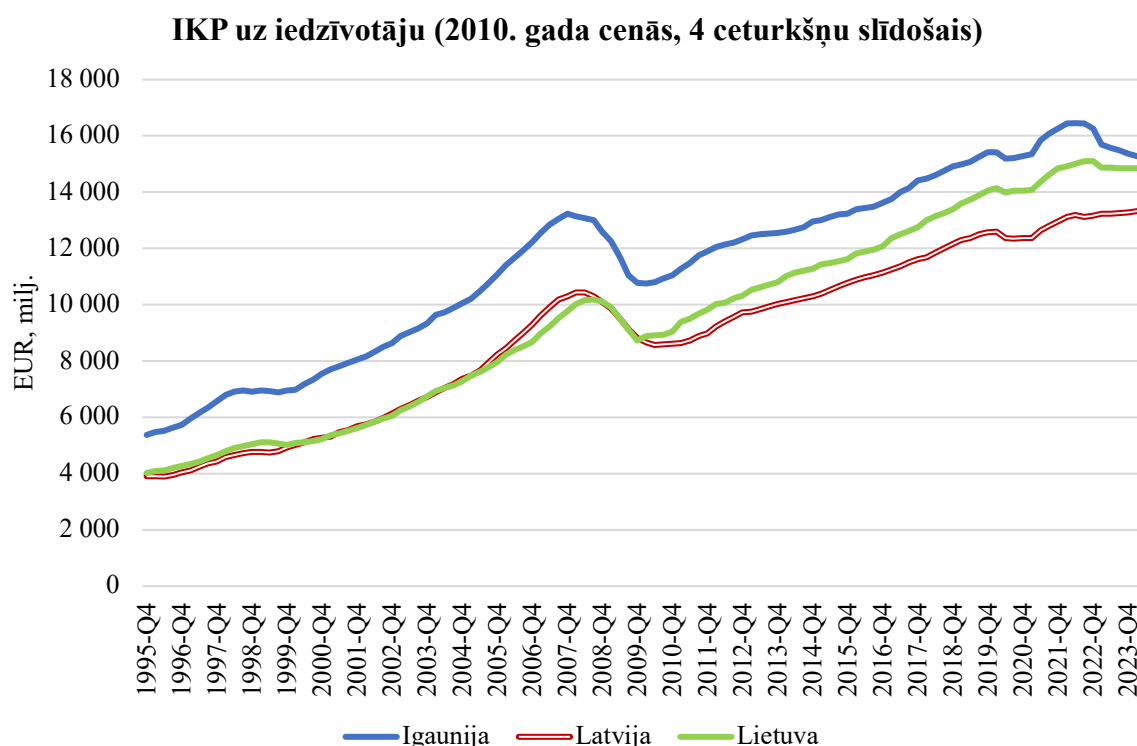
Rīga, 2024

Atceroties manā esejā *Kāpēc Latvija nevar labāk 2023.* gadā rakstīto, var jautāt vai aizvadītajā laikā situācija mainījies Latvijai labvēlīgā virzienā. Ja spriež pēc nupat Parīzē notikušajām olimpiskajām spēlēm, tad nē. Mūsu sportisti palika bez medaļām (Lietuvai četras) un vismazākajā skaitā iekļuva desmitniekā (tikai četri, iepretim Igaunijas astoņiem).

Turpinot jau regulāro Baltijas valstu jaunāko ekonomisko rādītāju apskatu, tālāk apskatīšu izmaiņas, kādas Baltijā notikušas jaunajā ģeopolitiskajā situācijā un vai šeit latvijas sasniegumi ir labāki.

Kaut arī 1. grafiks rāda, ka ekonomiski Latvijas atpalcības loma nav mainījies, tomēr redzams, ka no 2022. gada pēdējiem ceturkšņiem vērojama Igaunijas ekonomikas lejupslīde, kas turpinās arī 2024. gadā. Tik ilgstoša recesija Igaunijā šajā gadsimtā bijusi tikai pēc 2008. gada krīzes, kad tā ilga astoņus ceturkšņus. Pašreizējās recesijas dziļums gan ir vairākkārt mazāks. Kā iemeslus tam analītiķi min karu Ukrainā un ekonomisko lejupslīdi Ziemeļvalstīs, ar kuru ekonomiku Igaunija ciešāk saistīta kā abas pārējās Baltijas valstis. Pēdējā ziņojumā par Igauniju SVF ekonomisti izsaka apgalvojumu, ka papildus tam Igaunijas ekonomika zaudējusi konkurētspēju daudzfaktoru produktivitātes pazemināšanās rezultātā.¹

1. grafiks

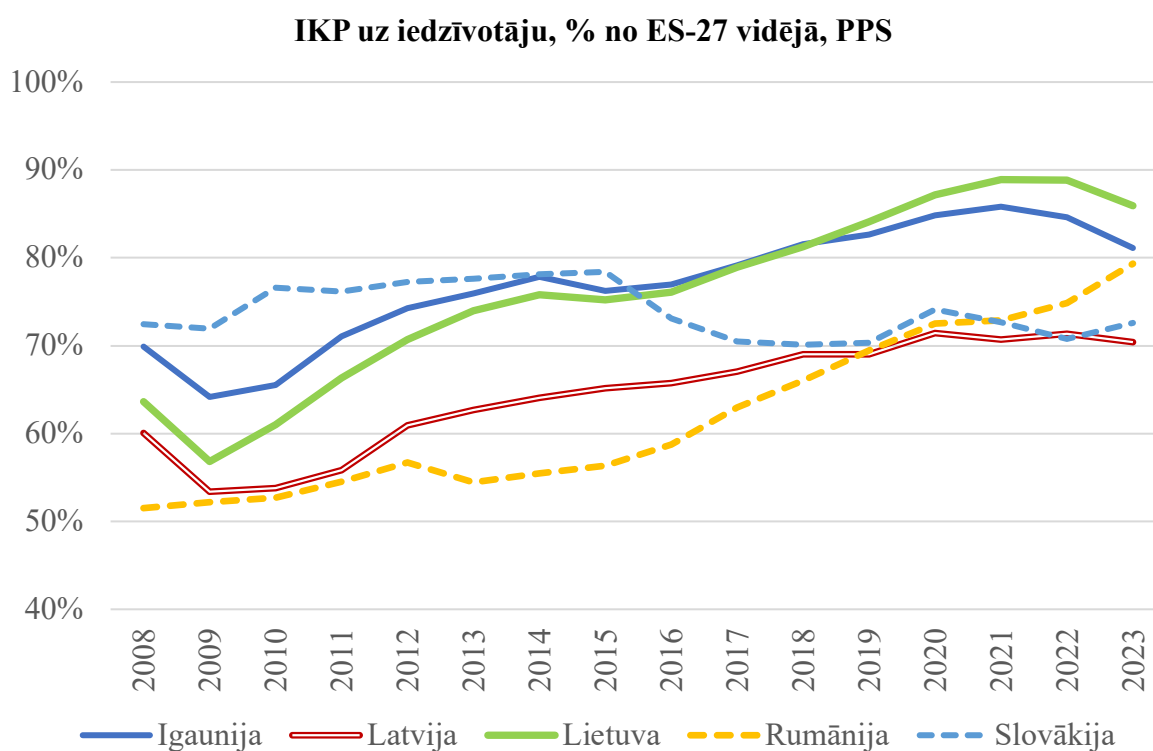

¹ Republic of Estonia. Staff Report for 2024 the Article IV Consultation. IMF. Page 6.

Tomēr arī Latvijas ekonomika jau astoņus ceturkšņus stagnē, mazliet labāk klājas Lietuvai, kur stagnācija ilgst sešus ceturkšņus.

Savukārt 2. grafiks rāda vēl mazāk iepriecinošu ainu. Tajā redzama ekonomiskā konverģence uz ES vidējo līmeni, izteikta pirktpējas paritātes cenās. Varam secināt, ka straujais cenu kāpums visā Baltijā konverģenci pārvērtis diverģencē. Latvijai tā gan salīdzinoši mazāka, jo jau kopš 2017. gada valsts iestrēgusi 70 % pret ES vidējo, līmeni. Grafikā pievienoti arī Slovākijas un Rumānijas dati, lai parādītu, ka arī šajos sarežģītajos apstākļos ir iespējama konverģence.

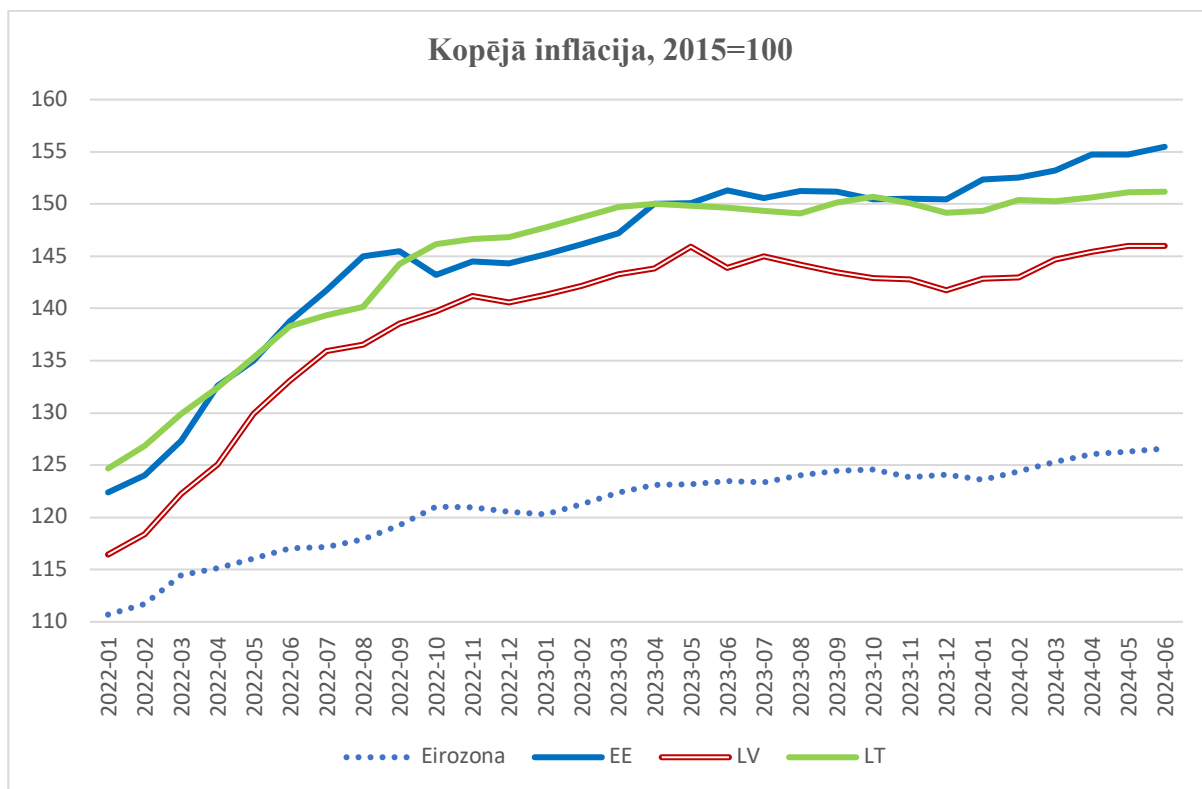
2. grafiks

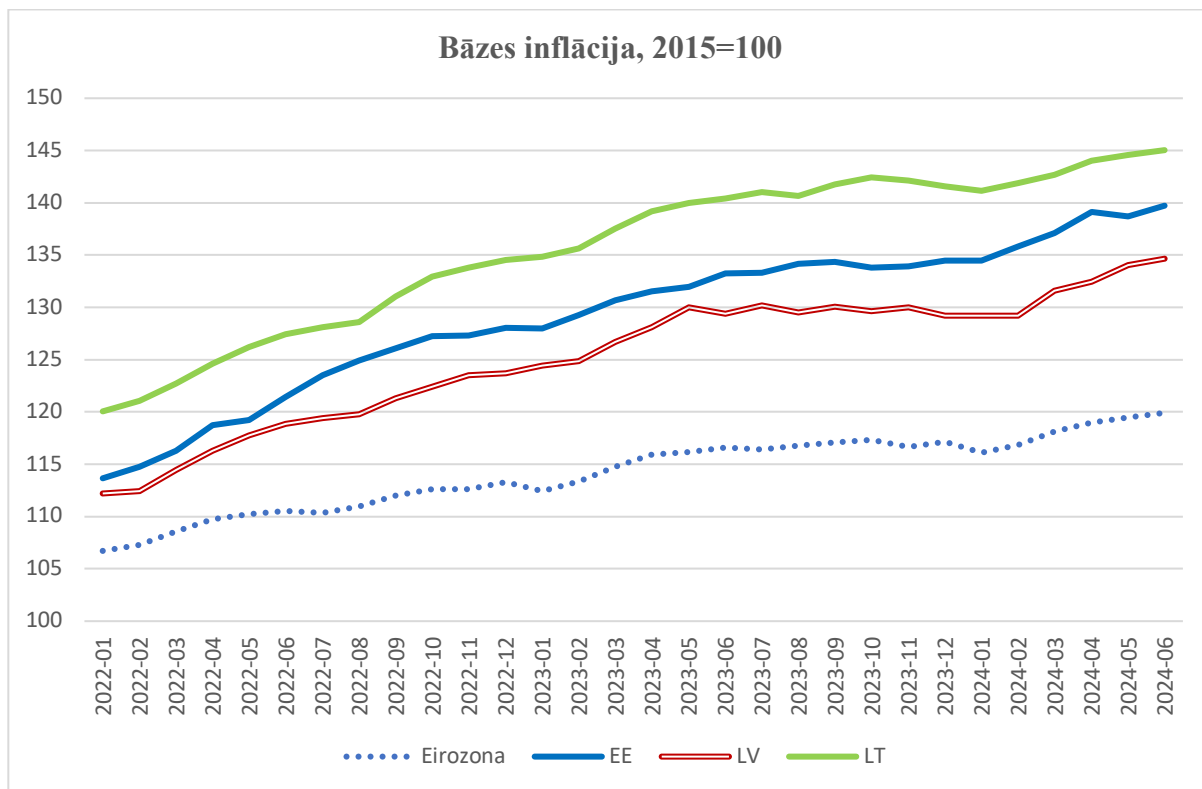
Viens no svarīgākajiem faktoriem ekonomikā pēdējos gados ir bijis straujais cenu kāpums. To izraisīja gan pastiprinātais pieprasījums pandēmijas laikā, gan izejvielu cenas pēc Krievijas uzbrukuma Ukrainai, gan arī straujais naudas apjoma pieaugums. Kopējā inflācija kopš 2022. gada parādīta 3. grafikā, bet bāzes inflācija 4. grafikā.

Cenu kāpums stabilizējies kopš ECB procentu likmes paaugstināšanas, taču 4. grafiks rāda, ka pāragra būtu priecāšanās, ka inflācija uzvarēta un var atkal mazināt procentu likmes. Bāzes inflācija, kurā nav ietvertas enerģijas un pārtikas cenas, kopš 2024. gada visās Baltijas valstīs atkal uzrāda stabilu kāpuma tendenci. Tas visdrīzāk liecina, ka noticis darba ražīgumam neatbilstošs darba samaksas kāpums.

3. grafiks

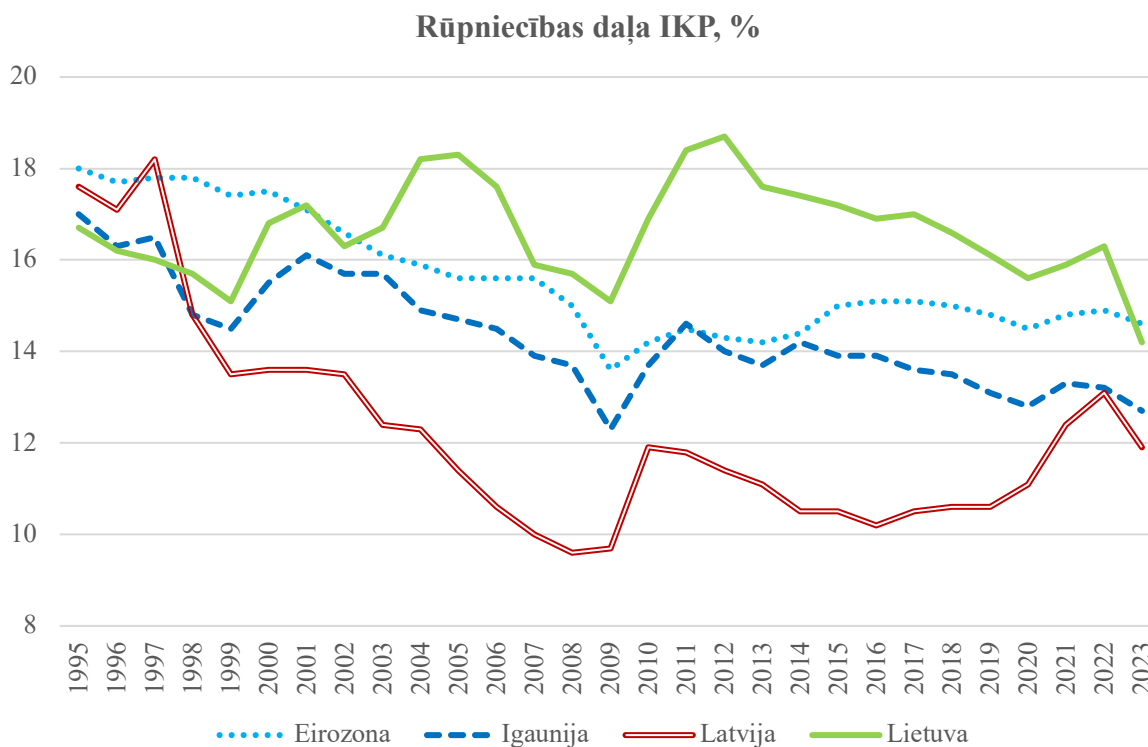

4. grafiks

Tagad pievērsīsimies IKP struktūrai nozaru griezumā. Rūpniecības daļa IKP parādīta 5. grafikā. Visās valstīs 2023. gadā tā strauji samazinājusies.

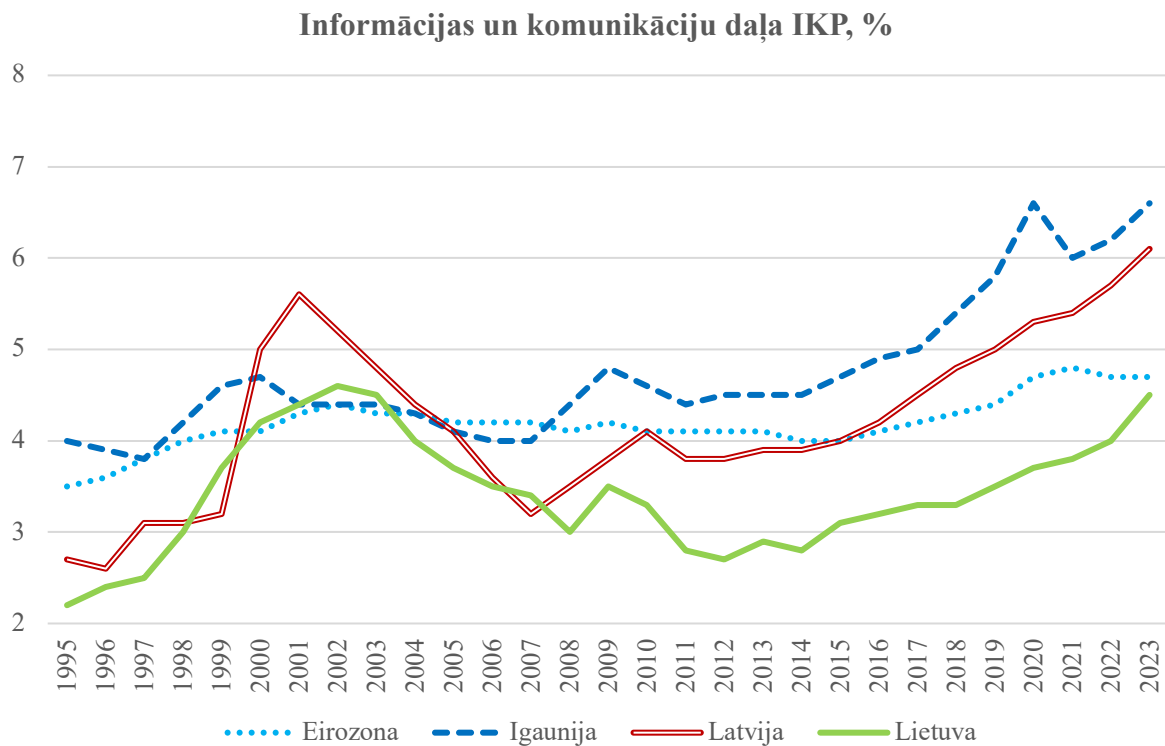
5. grafiks

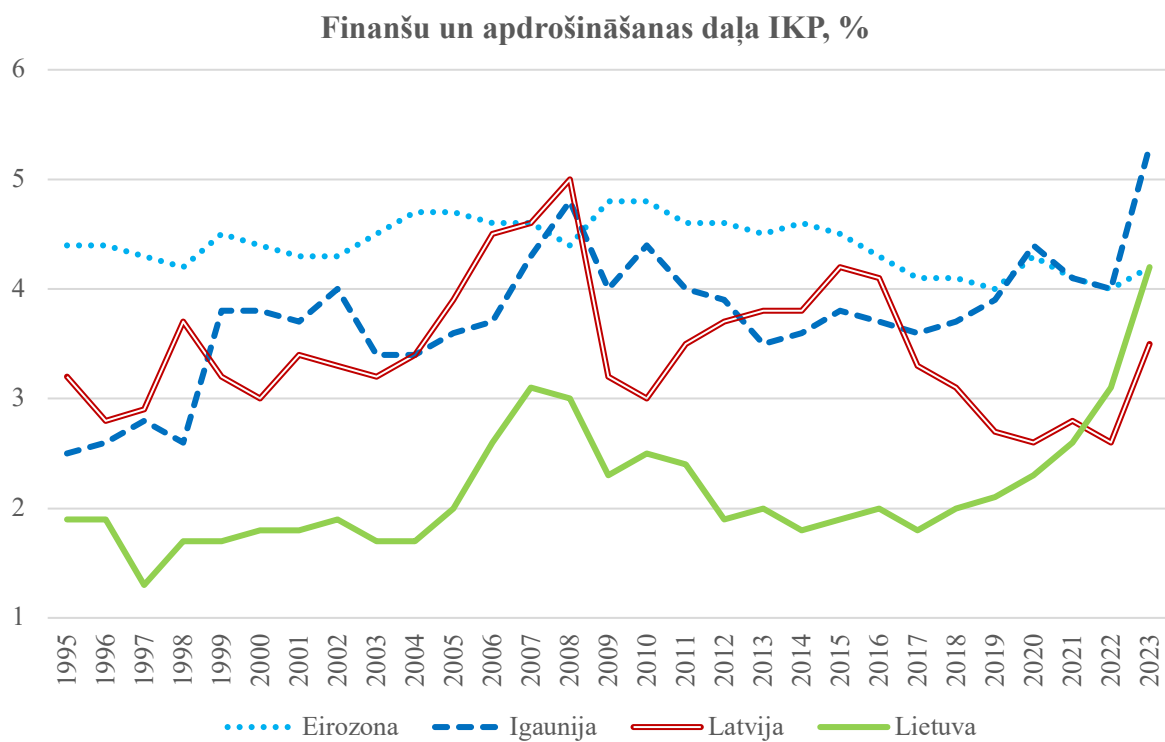
Turpinot par IKP nozaru struktūru, tālāk vēl divi nozaru grafiki. Informācijas un komunikāciju pakalpojumu daļu parāda 6. grafiks, bet finanšu un apdrošināšanas pakalpojumu 7. grafiks. Pirmajā no jomām, kuru daudzi uzskata par prioritāru, Latvijai bijis gandrīz nepārtraukts kāpums kopš 2012. gada, tomēr vēl atpaliekot no Igaunijas. Lietuvai šī joma mazāk nozīmīga, tomēr tāpat strauji augoša.

Toties finanšu pakalpojumos skaidri redzams izslavētā “finanšu kapitālremonta” efekts. Šīs jomas īpatsvars Latvijas ekonomikā krities no 4,2 % 2015. gadā līdz 2,8 % 2022. gadā. Savukārt Lietuvai šajā pat laika posmā finanšu pakalpojumu īpatsvars IKP pieaudzis no 1,9 % līdz 2,9 %. Tas mani vairs nepārsteidz, jo pieradis pie tā, ka Latvijas bankas uz klientu skatās kā uz potenciālu noziedznieku, Lietuvas bankā *Revolut* kontu no viedtelefona varēju atvērt mazāk kā 15 minūtēs. Visās valstīs 2023. gadā vērojams šīs jomas daļas lēciens IKP skaidrojams ar strauji pieaugušajām ECB likmēm un līdz ar to kredītprocentu maksājumiem.

6. grafiks

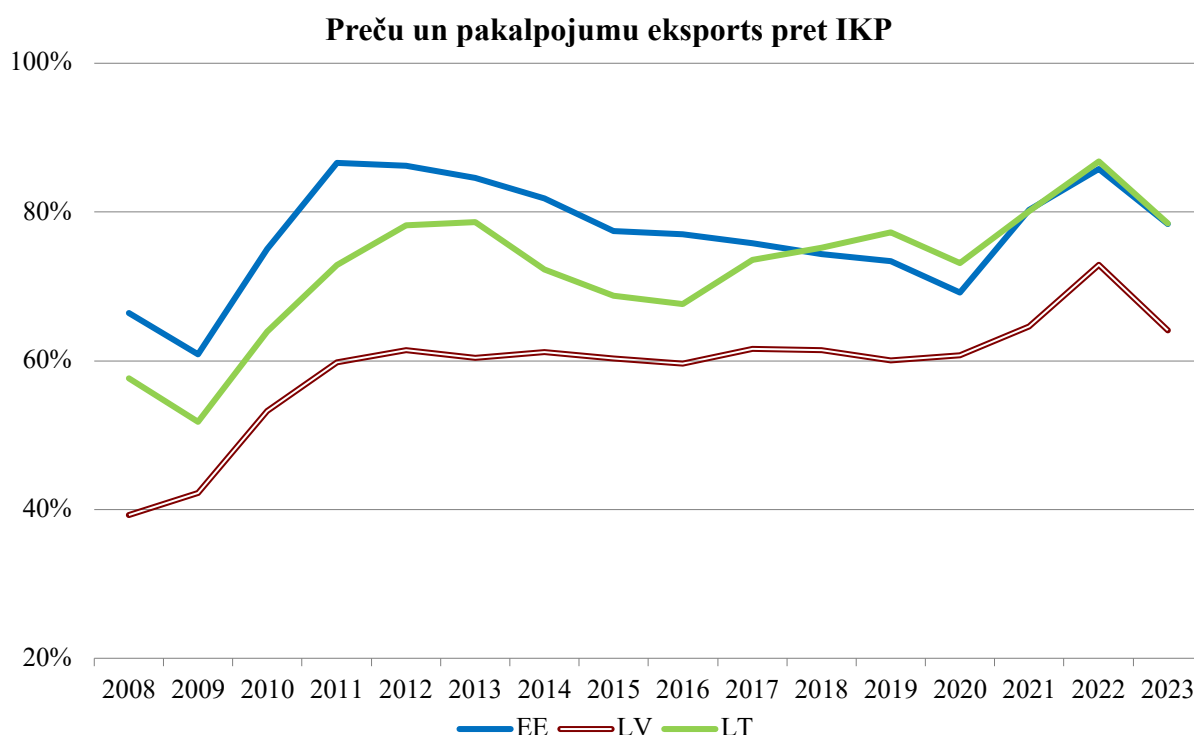
7. grafiks

Iespējams, ka 5., 6. un 7. grafiki parāda, ka Latvijas ekonomikā notiek transformācija vai pat “viedā reindustrializācija”, kuru mums pirms vēlēšanām solīja valdošo partiju politiķi. Tikai visdrīzāk tā norisinās savā gaitā, nevis politiku vadīta.

Tālāk pievērsīsimies eksporta rādītājiem. No 8. grafika redzams, ka sākot no 2020. gada eksporta nozīme Baltijas valstu ekonomikā augusi, līdz kritumam 2023. gadā. Tomēr nemainīga palikusi Latvijas atpalicība no kaimiņiem šajā jomā.

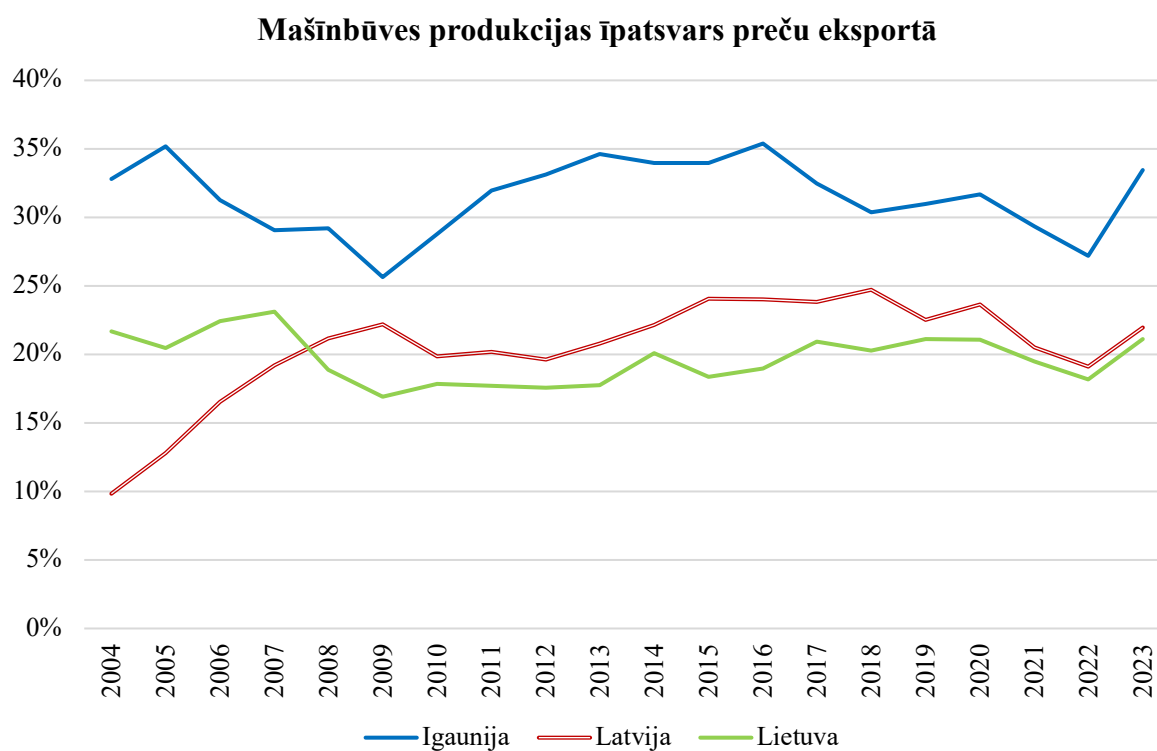
8. grafiks

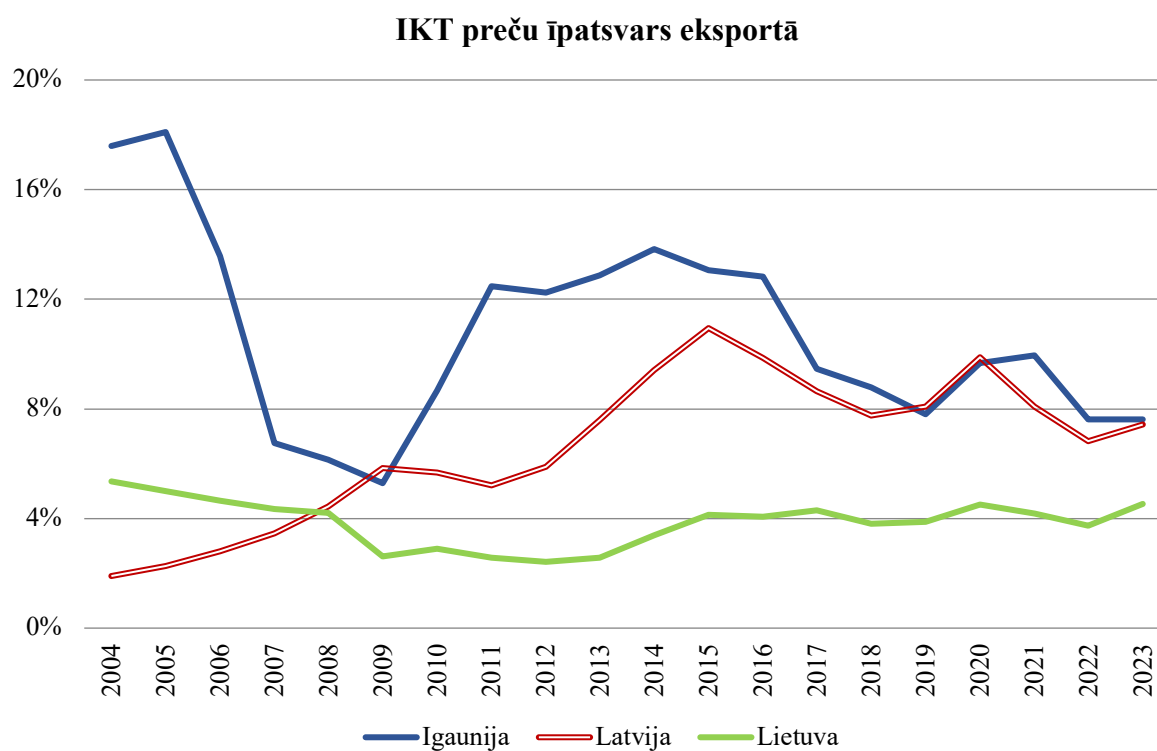
Tālākajos grafikos (9.–11.) parādīta atsevišķu preču grupu daļas dinamika kopējā preču eksportā. Tā rāda, ka 2023. gadā visās Baltijas valstīs samazinoties eksporta daļai IKP, tajā pieaudzis mašīnbūves un IKT preču īpatsvars. Latvijai, neskatoties uz kraso koksnes eksporta vērtības pieaugumu 2021. un 2022. gadā, ko izraisīja cenu kāpums, šīs preču grupas īpatsvars eksportā ir krities.

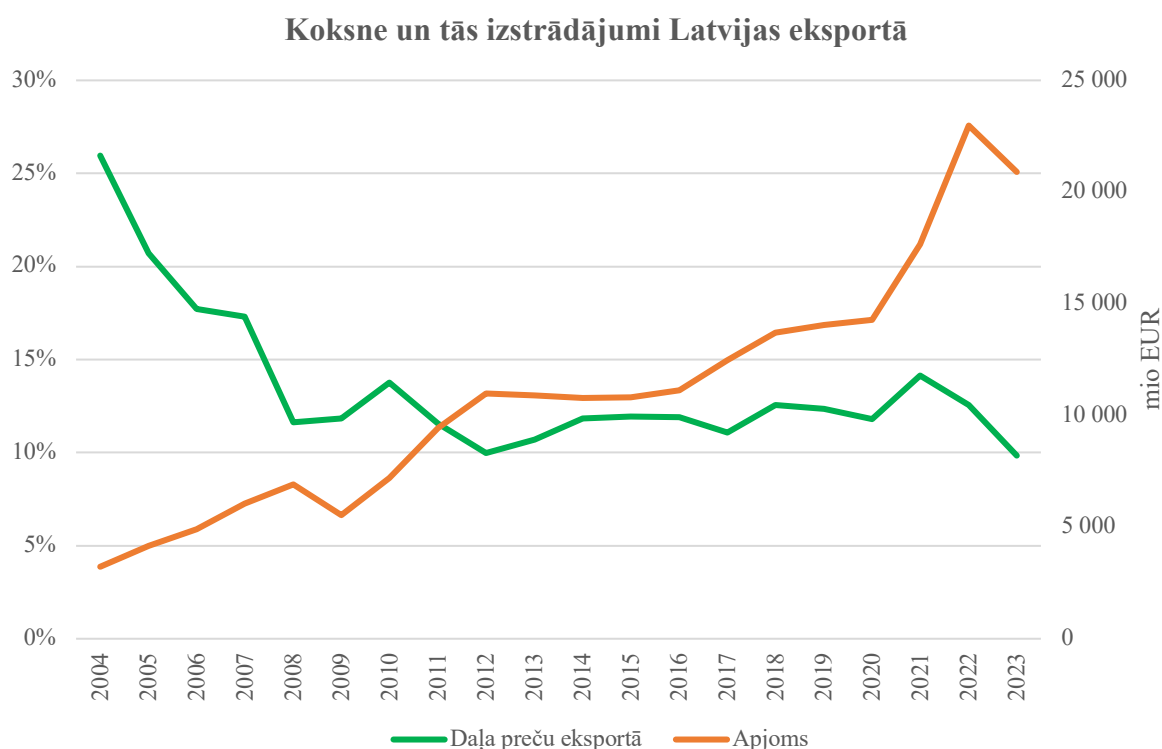

9. grafiks

10. grafiks

Baltijas valstu galvenie eksporta partneri 2023. gadā atrodami 1. tabulā.

1. tabula

Galvenie preču eksporta partneri (miljonos EUR) 2023. gadā

Igaunija			Latvija			Lietuva		
1	Somija	3072	1	Lietuva	3489	1	Latvija	4242
2	Latvija	2161	2	Igaunija	2211	2	Polija	3650
3	Zviedrija	1704	3	Krievija	2131	3	Vācija	3063
9	Krievija	761				6	Krievija	2143

Kā redzams, tad 2022. gadā Krievijas uzsāktais karš Ukrainā nav apturējis Baltijas valstu eksportu uz agresorvalsti. Vēl vairāk, Latvijas gadījumā Krievija vēl joprojām bija viens no vadošajiem eksporta tirgiem ar salīdzinoši nelielu apjomu kritumu. Igaunijas un Lietuvas eksports uz Krieviju 2023. gadā sarucis par 22 %, bet Latvijas tikai par 4 %. Diez vai to var skaidrot tikai ar gauso sankciju ieviešanu un noslēgtiem līgumiem, kuri jāpilda.

Latvijas, bet īpaši izteikti Lietuvas gadījumā, pieaudzis eksports uz astoņām Kaukāza un Vidusāzijas valstīm. Šo valstu īpatsvars Latvijas eksportā gada laikā dubultojies, sasniedzot 3,8 %. Lietuvā tas vairāk kā dubultojies kopš 2021. gada, sasniedzot pat 4,6 % no kopējā preču eksporta. Arī Igaunijā tas pieaudzis, bet tikai līdz 1,5 %. Var teikt, ka varbūt tā bijusi jaunu

tirgu apgūšana, bet ticamāk, ka jaunu piegādes shēmu meklējumi tirdzniecības sankciju apiešanai.

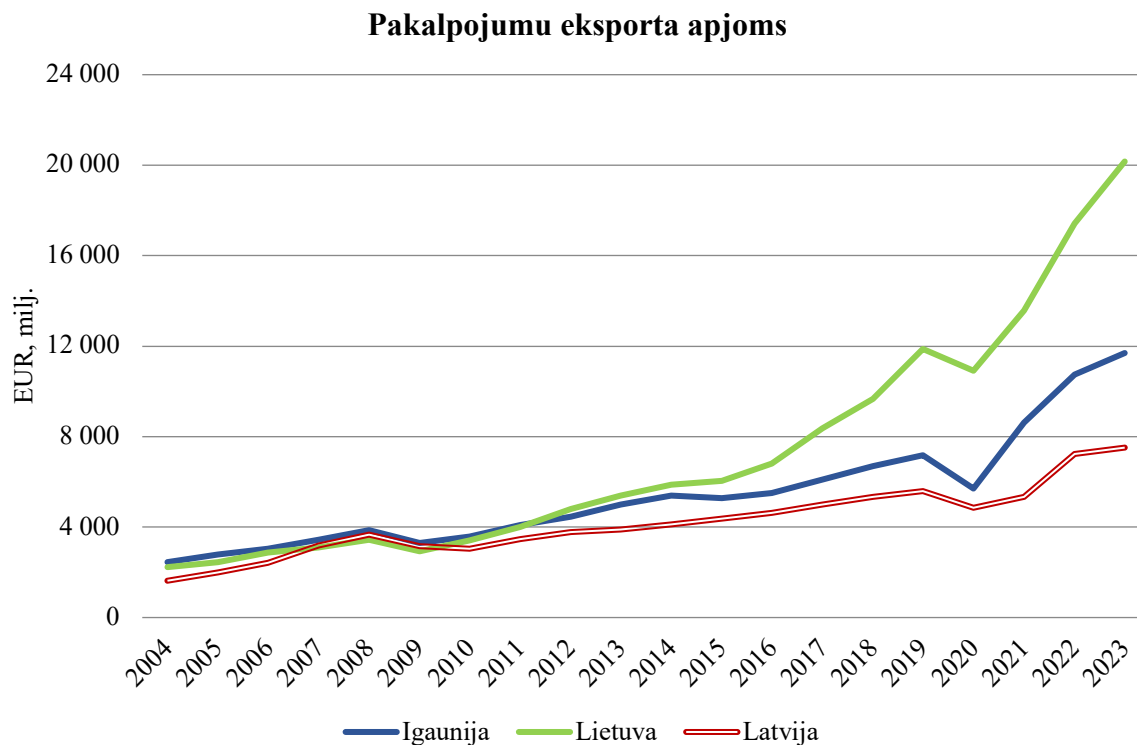
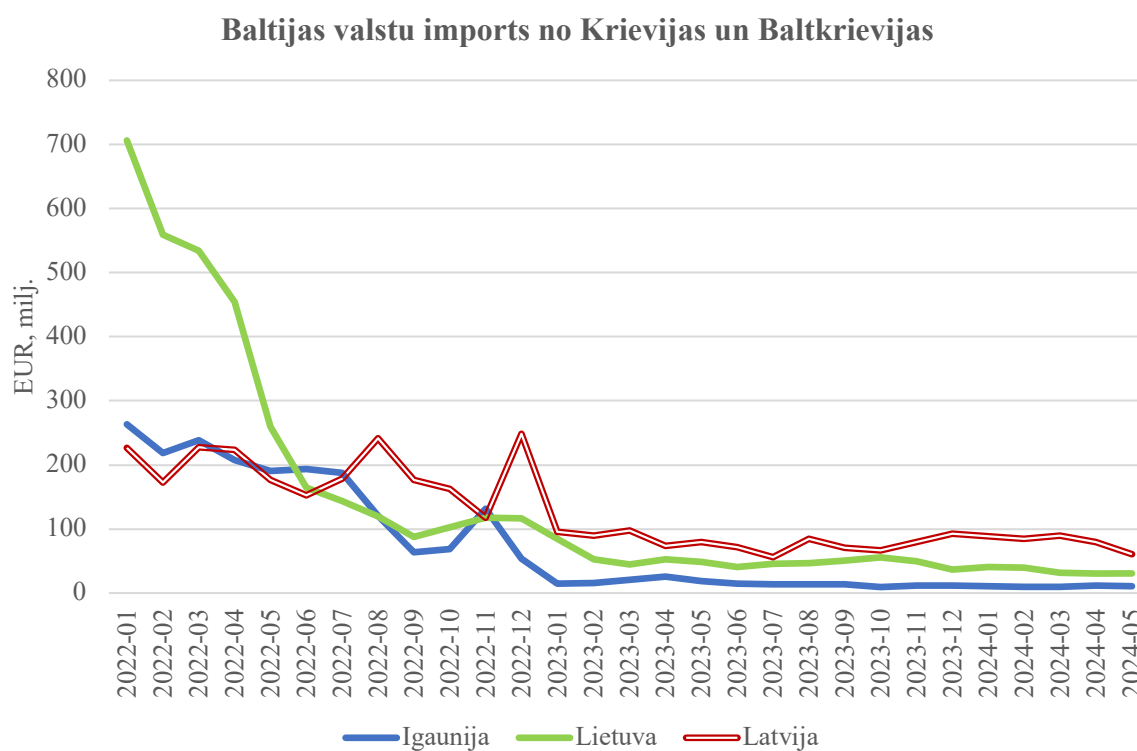
Saprotot emocionālo kritiķu pozīciju par eksportu uz agresorvalsti, tomēr jāņem vērā, ka gadījumā, kad ES nenosaka visaptverošas kopējas sankcijas, tās valstis, kuras ievieš vienpusējas sankcijas, ekonomiski zaudē. Galu galā, eksportējot sankcijām nepakļautas preces, eksportētājs no Krievijas saņem naudu, kuru tā nevarēs izlietot militārām vajadzībām. Pretēja ir situācija ar importu no agresorvalsts. Šajā gadījumā importētājs iegūst valūtu, kuras daļa var tikt izmantota kara vajadzībām. Importa apjomu izmaiņas kopš 2022. gada sākuma attēlotas 12. grafikā.

Kā redzams, tad atšķirībā no eksporta, importa apjomi būtiski kritušies. Taču tie nav nulle un Latvija joprojām importē no Krievijas un Baltkrievijas preces par vairāk kā 50 miljoniem eiro ik mēnesi un šajā ziņā ir Baltijas līdere.

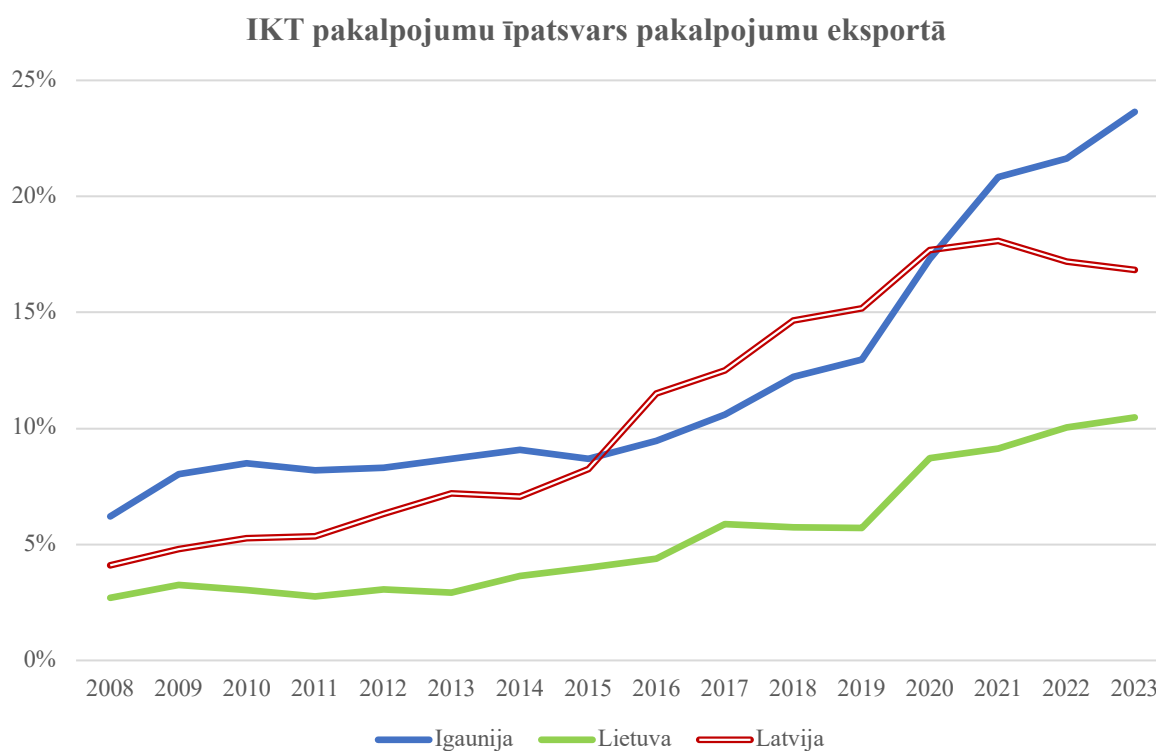
Bez preču eksporta Baltijas valstīm būtisks ir arī pakalpojumu eksports. Tas veido apmēram ceturtdaļu līdz trešdaļu no kopējā eksporta un pēdējos septiņus gadus aug straujāk par preču eksportu. Pakalpojumu eksporta apjomus rāda 13. grafiks. Redzams, ka tos visstraujāk kāpina Lietuva, bet Latvija arī šeit ir atpalcēja.

Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju pakalpojumu īpatsvars Igaunijas un Latvijas eksportā strauji audzis kopš 2014. gada (14. grafiks). No 2016. līdz 2020. gadam Latvija šajā aspektā pat bijusi līdere, taču pēdējos divus gadus vērojama lejupslīde. Lietuva pagaidām šajā sektorā atpaliek.

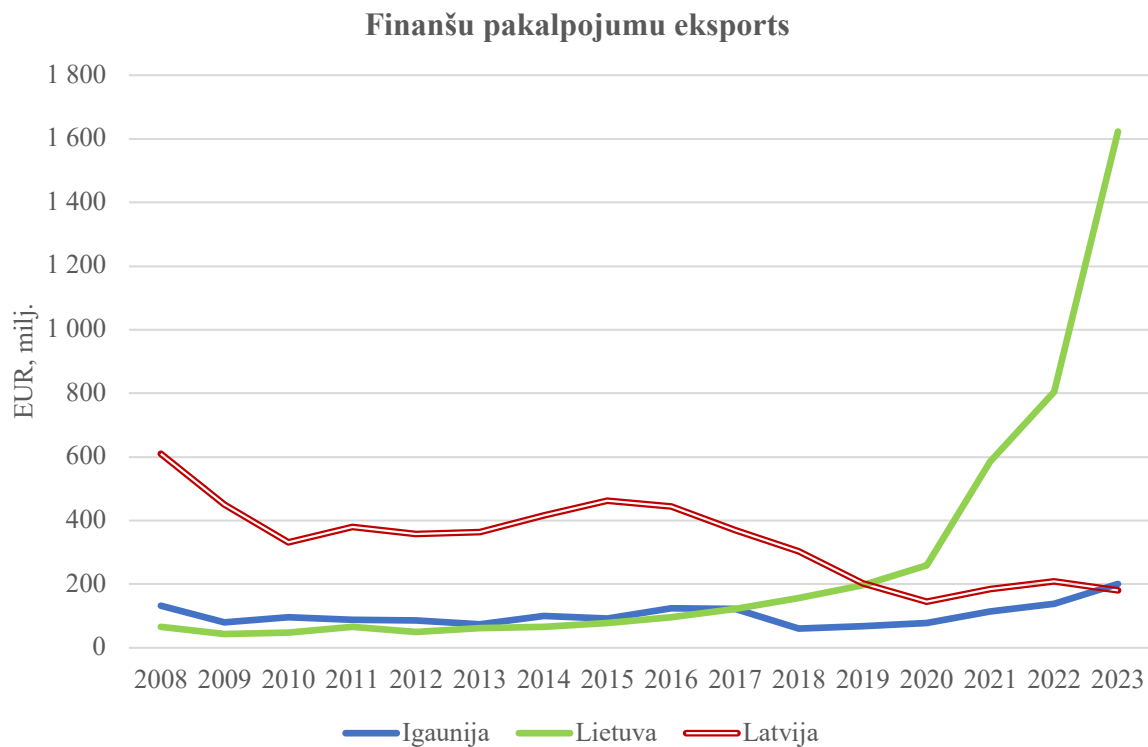
Cita aina vērojama finanšu pakalpojumu eksportā (15. grafiks), kur Latvija līdz pat 2016. gadam bija pārliecinošā vadībā. Tagad, domājams, ka “finanšu kapitālremonta” rezultātā, notikusi strauja lejupslīde. Šķiet, ka atbrīvojušos vietu veiksmīgi aizpildījuši Lietuvas uzņēmumi (kā *Revolut*), kuru eksporta apjomi kopš 2016. gada pieauguši 16 reizes!

14. grafiks

15. grafiks

Nelielu ieskatu ekonomikas finansējumā dod 16. un 17. grafiks. Tie rāda, ka kopš 2014. gada ārvalstu investīcijas visās Baltijas valstīs, gan dažādos sasniegtajos līmeņos, stagnējušas. Jāsaka, ka 2023. gadā manāms neliels uzlabojums Igaunijas un Latvijas situācijā, iespējams, pārejot pirmajam šokam pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā. Redzams arī, ka Lietuvai ārvalstu investīcijas laika gaitā ir bijušas daudz nenozīmīgāks faktors, kas gan nav traucējis valstij pēdējos gados veiksmīgi attīstīties.

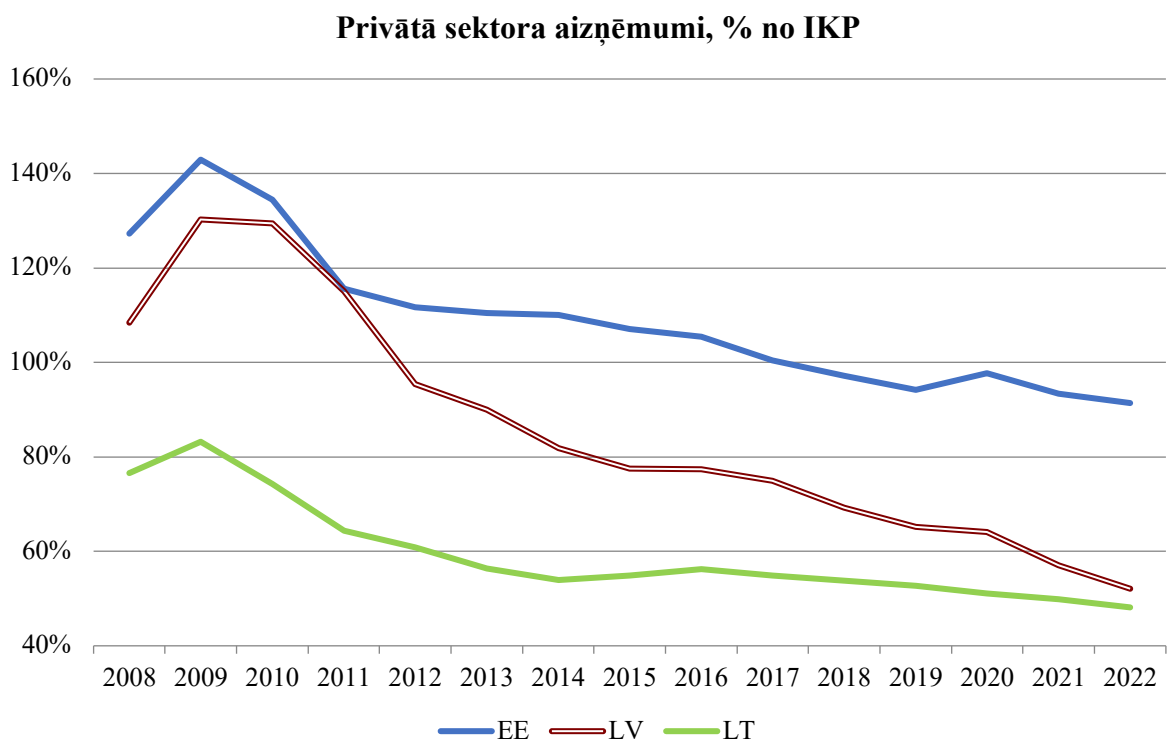
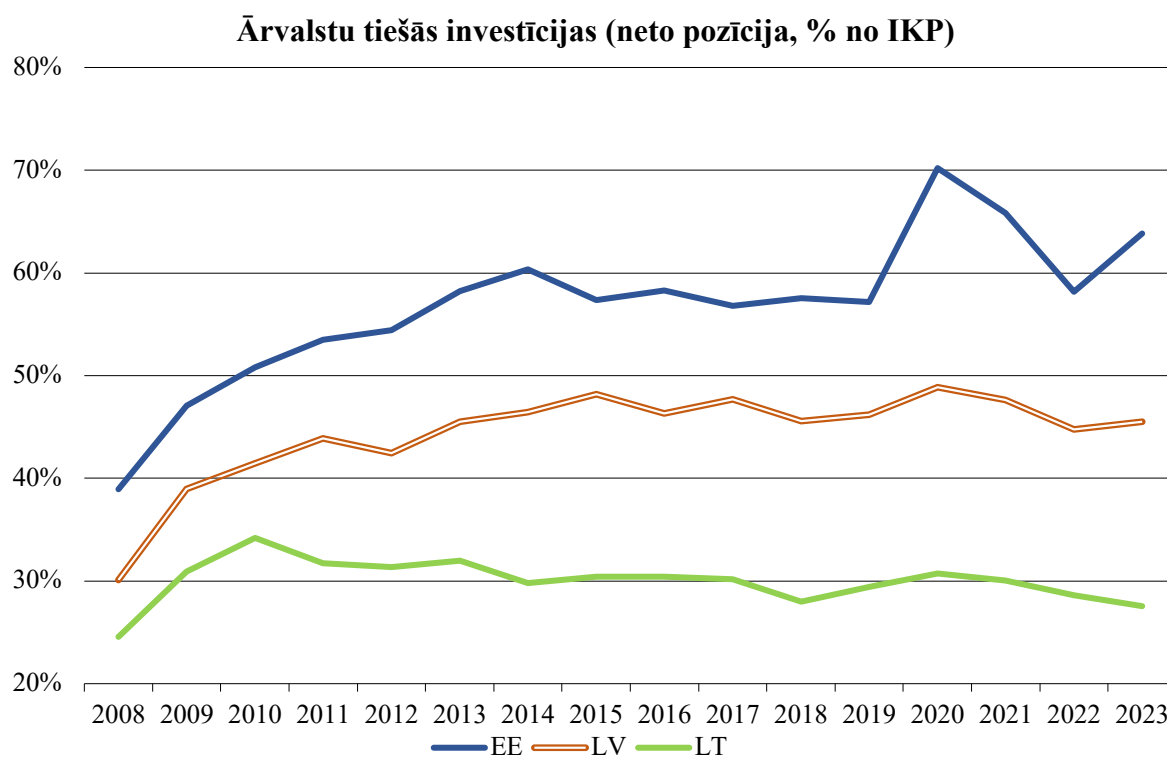
Savukārt, 17. grafiks rāda, ka Latvijā kreditēšanas nozīme nepārtraukti samazinājusies kopš 2009. gada krīzes. Kreditēšanas intensitāte Latvijā ir gandrīz divreiz zemāka nekā Igaunijā.

Īpaši svarīgs faktors ekonomikā ir pieejamā darbaspēka apjoms un kvalitāte. Pēdējā gada laikā aizvien skaļāk skan balsis par darbaspēka trūkumu un nepieciešamību atvieglot viesstrādnieku iebraukšanu. Tāpēc vērts ielūkoties grafikā, kas parāda nodarbinātības izmaiņas kopš 2008., pēdējā pirmskrīzes gada. 18. grafiks rāda, ka Latvijai tā arī vairāk kā 10 gadu laikā nav izdevies pārvarēt krīzes radīto robu darbaspēka resursos. Apmēram 100 tūkstoš aizbraukušos nav izdevies aizstāt. Savukārt, Igaunija un Lietuva pirmskrīzes nodarbinātības līmeni jau ir pārsniegušas.

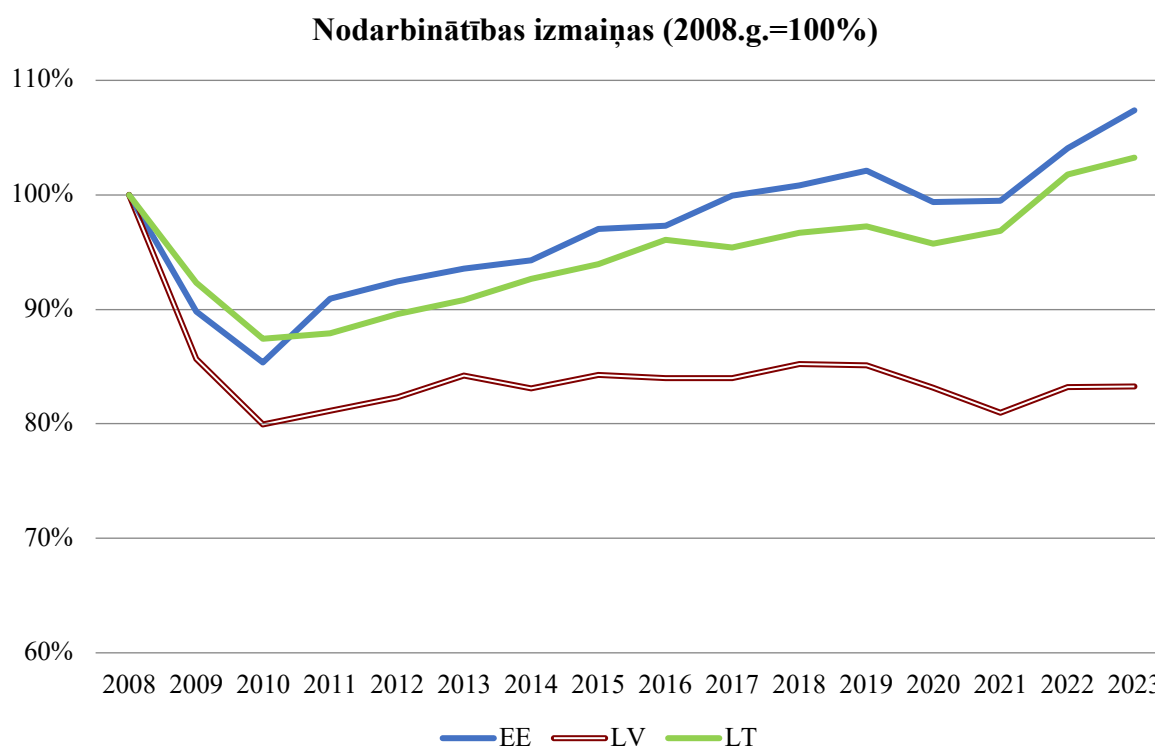
Tuvāko piecu gadu aptuveno perspektīvu darbaspēka aizstājamībā ataino 19. grafiks, kas parāda pirmspensijas 60 – 64 gadu sasniegušo proporciju pret 15 – 19 gadus vecajiem. Te Lietuvai ir ievērojami sliktāka situācija.

Iedzīvotāju skaita izmaiņas kopš 2006. gada rāda 20. grafiks. No tā redzams, ka Lietuvu un Latviju šajā laika posmā skārusi nopietna depopulācija, zaudēti apmēram 15 procenti iedzīvotāju. Lietuvā gan pēdējos divos gados, iespējams Baltkrievijas un Ukrainas bēgļu pieplūduma rezultātā, vērojams neliels pieaugums. Pavisam citā situācijā ir Igaunija, kura spējusi uzturēt stabilu iedzīvotāju skaitu, zaudējot ne vairāk par pieciem procentiem populācijas.

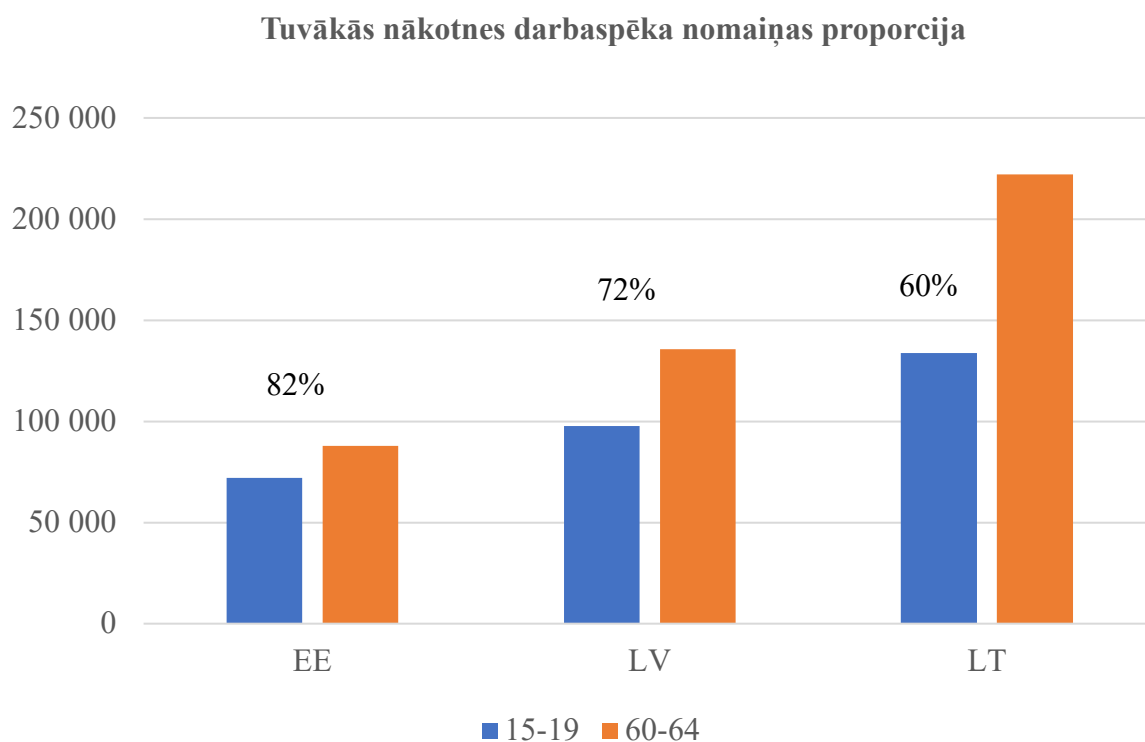
Pēc pandēmijas uzlabojušies dabiskā pieauguma tempa rādītāji (21. grafiks), kaut arī visās Baltijas valstīs tie ir negatīvi. Pandēmijas gados depopulācijas temps bija ievērojami pieaudzis, Latvijā 2021. gadā sasniedzot deviņus zaudētus cilvēkus no katra tūkstoša. Taču arī pašlaik Latvijā situācija ir sliktākā Baltijā, 2023. gadā zaudējot septiņus cilvēkus no tūkstoša, kas ir divas reizes vairāk nekā Igaunijā.

18. grafiks

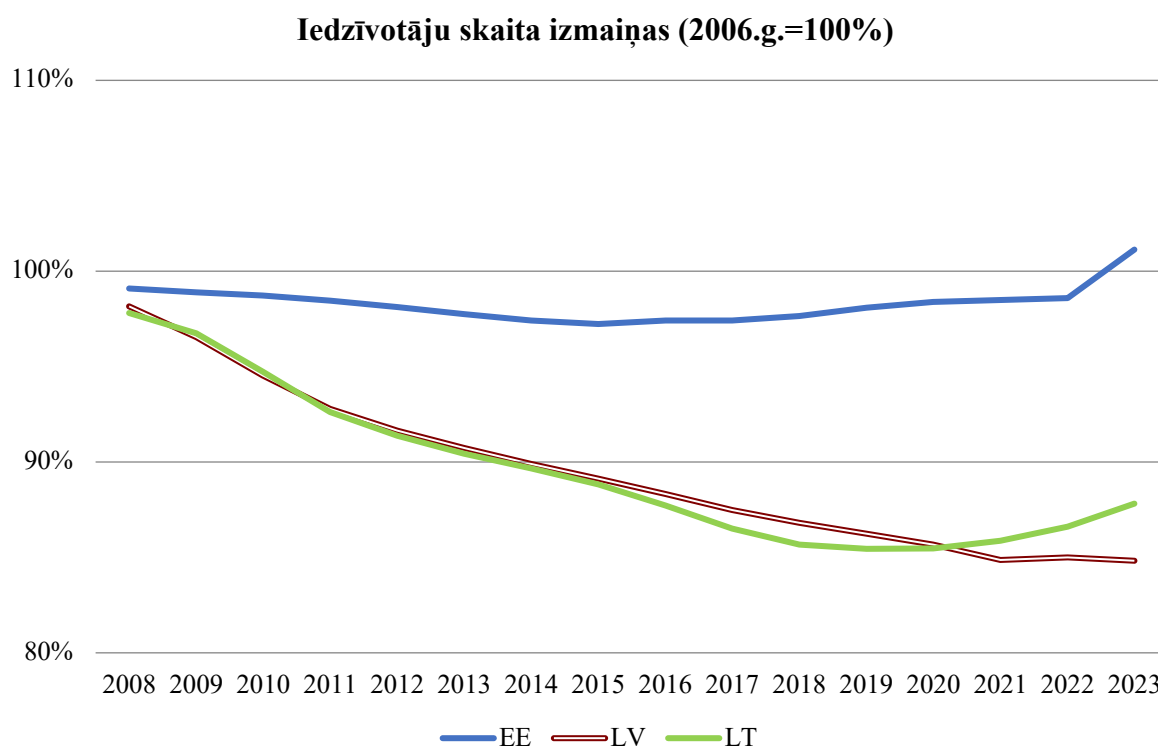

19. grafiks

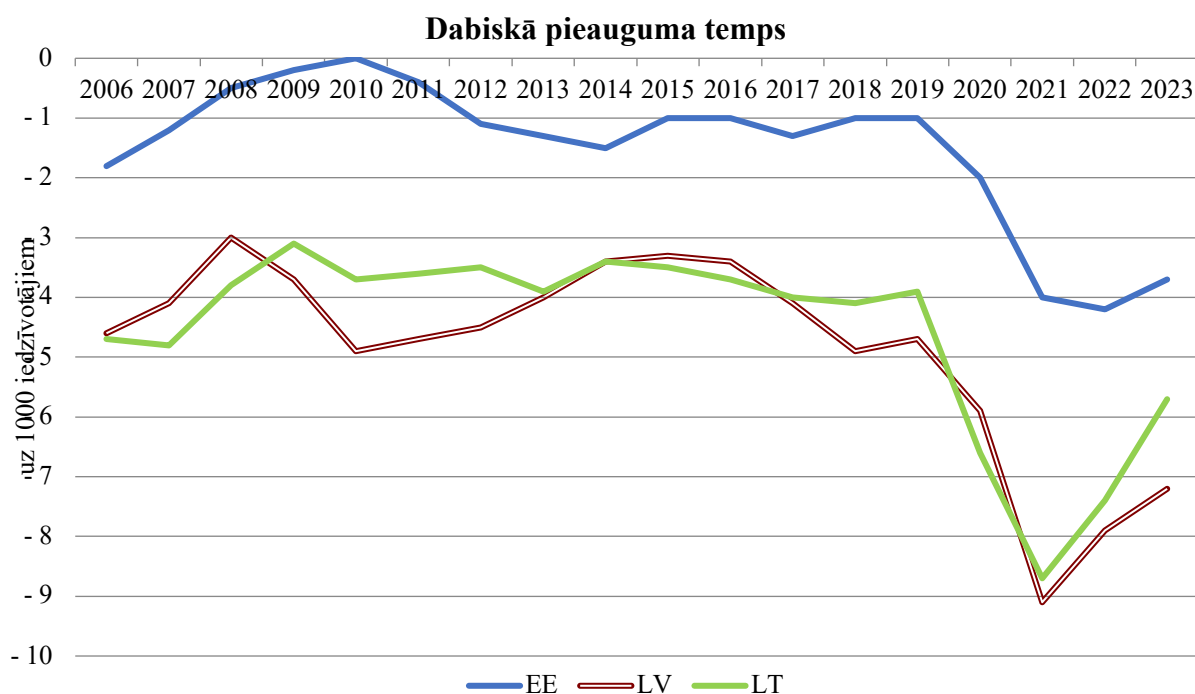

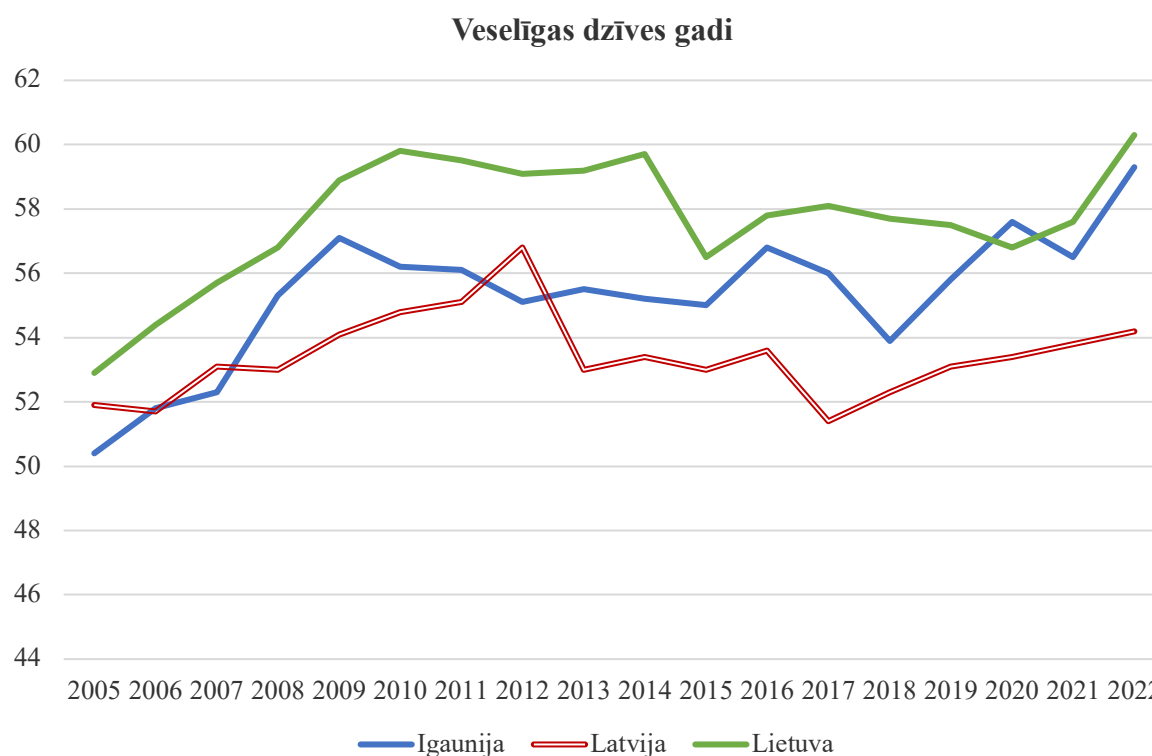

20. grafiks

21. grafiks

Ekonomiskā ziņā svarīgs arī tāds rādītājs kā veselīgas dzīves gadi. Tas būtiski ietekmē darbaspēka kvalitāti. Diemžēl, Latvijā tas ir viens no zemākajiem ES. Salīdzinājums ar Baltijas kaimiņiem redzams 22. grafikā. Pāris pēdējos gados šajā rādītājā gan ir novērojams neliels uzlabojums.

Kā pielikumu šim apskatam pievienoju trīs piemērus, sava veida mini *case studies*, kas, manuprāt, spilgti raksturo Latvijas ne tik racionālo, īpatnējo pieeju problēmu risināšanā.

Pirmais. Nu jau kārtējo reizi politiķi izsaka vēlmi kādu daļu valsts uzņēmumu akciju laist apgrozībā biržā. Tam ir samērā skaidrs un racionāls pamatojums – birža nodrošina labāku uzņēmumu darbības caurskatāmību, kā arī privāto akcionāru kontroli pār uzņēmumā notiekošo, bez tam labāk funkcionējoša birža veicinātu kapitāla piesaisti arī privātiem uzņēmumiem.

Protams, katreiz šādiem priekšlikumiem parādoties, saceļas jezga par reāliem vai iedomātiem mēģinājumiem, žurnālistu klišejskajā leksikā runājot “par sviesmaizi iegūt pelnošus uzņēmumus”. Manuprāt, valstij pieder tikai daži stabili un pelnoši uzņēmumi, kuru kotēšana biržā varētu būt veiksmīga, lai pārdodot daļu akciju, valsts iegūtu līdzekļus kaut vai *Rail Baltica* projektam vai papildu emisijas veidā piesaistītu kapitālu attiecīgajiem uzņēmumiem. Taču šie uzņēmumi (*Latvenergo*, *Latvijas valsts meži*, *Lidosta Rīga*) ar likumu noteikti par neprivatizējamiem un politiķi noliedz to akciju pārdošanas iespējamību. Tā vietā

runā par *Air Baltic*, kura akciju tirgošana biržā diez vai var būt veiksmīga, ņemot vērā nepārliecinošo finanšu stāvokli un pārliecinošas stratēģiskas vīzijas trūkumu. Tikko valdība gan pieņēmusi lēmumu to darīt, paturot 25 % akciju. Runā arī par kādu pagaidām nezināmu stratēģisko investoru. Visa šī situācija ir vairāk kā neskaidra, taču rīkoties spiež uzņēmuma finanšu situācija.

Vēl mazāk interesanti potenciālajiem investoriem būtu pārējie nelielie vai ne tik veiksmīgie uzņēmumi. Tad nu atliek krist sazvērestības teoriju gūstā un domāt, ka šis ir miglas aizsegs, lai “par sviestmaizi” atdotu kontroli *tet* un LMT to mazākuma akcionāram *Telia*.

Otrais. Pēkšņi atklājies, ka Baltijas gadsimta projekts *Rail Baltica* tā pašreiz iecerētajā veidā nav īstenojams pārmērīgo izmaksu dēļ. Izrādās, ka pašreizējās projekta izmaksas ir 3 – 4 reizes lielākas nekā sākotnēji plānotās. Un tas nav noticis tikai materiālu un būvniecības izmaksu pieauguma dēļ, bet lielākoties tāpēc, ka projekts apaudzis ar vēlmju piesūcekņiem – reģionālajām stacijām, līkumu caur lidostu, grandiozām staciju būvēm, kustības ātruma noteiktajām prasībām. Salīdzinājumam staciju izmaksas Igaunijā ir 300 miljoni eiro, Latvijā 990 miljoni (ieskaitot lidostas loku), Lietuvā 633 miljoni.² Latvijā vēl nav izbūvēts ne kilometrs sliežu ceļu, bet jau top divas iespaidīgas stacijas un tilts pāri Daugavai. Man šī pieeja rada asociācijas ar Ilfa un Petrova grāmatas *Divpadsmit krēsli* epizodi ar šaha spēli Vasjukos, kur apstulbušajiem vietējiem Benders uzbūvē ainas par Ņūmaskavu kā starpplanētu šaha galvaspilsētu.

Racionāla pieeja būtu pārmērības vismaz uz laiku pārtraukt un koncentrēties sliežu ceļa izbūvei. Tā vietā runā par finanšu meklēšanu vēlmju projektu īstenošanai.

Trešais. Šis piemērs būs smieklīgāks, bez tiešas ietekmes uz ekonomiku, bet domāšanas veidu raksturojošs. Kad Baltijas valstis atguva neatkarību, bija jāievieš arī sava automašīnu reģistrācijas numuru sistēma. Igaunija izvēlējās formātu 999 AAA, Lietuvieši AAA999. Šāds šablons dod apmēram 17,5 miljonus unikālu kombināciju. Latvija nolēma izmantot formātu AA-9999, kas dod apmēram 6,7 miljonus unikālu kombināciju. Droši vien tas šķīta pietiekoši daudz 1992. gadā. Tomēr tas, ka sērijā N sāk lietot arī līdz šim neizmanto burtu W, varētu liecināt par bažām, ka numuri varētu pietrūkt. Bet uztraukumam nav pamata, jo “tālredzīgi” reģistrācijas numurā iekļauto, nekādu informāciju nenesošo simbolu “-” var aizstāt ar burtu, tā pavairojot pieejamo kombināciju skaitu līdz 175 miljoniem!

Šie lēmumi tika pieņemti nu jau pirms vairāk kā 30 gadiem un nespēja novērtēt priekšā esošās izmaiņas toreiz ietekmēja arī telefonu numerācijas sistēmu. Taču tad 21. gadsimtā

---

² No Baltijas Valsts kontroļu kopējā ziņojuma par *Rail Baltica* projekta situācijas izpēti.

ieradās elektroauto, kuriem jau pēc gadiem desmit vajadzētu dominēt visā ES. Un CSDD ieviesa šiem auto gaišzilus reģistrācijas numurus. Man vēl nav gadījies būt citā valstī, kur elektroauto numurzīmes būtu atšķirīgas krāsas, tā, ka šī varētu būt Latvijas unikālā inovācija. Tas gan nozīmē, ka nākotnē visas automobiļu numurzīmes būs latviešiem tik mīļajā gaišzilajā krāsā.